

Jean-Martin Fortier

Grădinarul-producător de legume

Manual de agricultură biologică
pe suprafețe mici

prefață de **Laure Waridel**

ilustrații de **Marie Bilodeau**

Traducere din limba franceză

de **Anca Măgurean**

ap!
act și politon

Jean-Martin ne oferă un vis, dar unul foarte real. Și rentabil! Ne dă toată informația necesară pentru a-l realiza și, în plus, ne spune că este simplu. Nimeni nu se gândea că această carte a lui, o lucrare tehnică, ar putea avea un asemenea succes.

– Thimoté Croteau, Les Jardins d'Inverness (Quebec) (Grădinile din Inverness)

Grădinarul-producător de legume este o carte foarte tehnică, dar practică. Ceea ce Jean-Martin a reușit să facă cu a sa microfermă necesită multă planificare, practici sănătoase de gestionare și o reflecție aprofundată asupra noilor practici horticole pe care ni le împărtășește cu generozitate. Fie că este vorba de grădina de acasă sau de o grădină comercială, acest manual riscă să fie la fel de util... ca o grelinetă!

– Joseph Templier, agricultor francez experimentat și coautor al *Guide de l'autoconstruction. Outils pour le maraîchage biologique* (Ghid de autoconstrucție. Unele pentru grădăritul comercial ecologic)

În Franța, Grădinarul-producător de legume a devenit rapid o lucrare de referință pentru agricultura la scară mică. Vizionară și practică deopotrivă, această carte este scrisă într-un stil foarte inteligent. Destăinuind modul său de a lucra pământul, care are drept scop abundența și creșterea, dar cu respect față de principiile ecologice, Jean-Martin ne propune un nou mod de a ne conecta cu Planeta și îi mulțumim pentru asta.

– Charles Hervé-Gruyer, profesor de permacultură și agricultor la ferma Bec Hellouin (Franța)

¹ Unealtă de grădărit inventată de André Grelin (1906-1982). Este, de fapt, o furcă de săpat cu 3-7 dinți la bază și două cozi laterale, folosită mai ales pentru aerarea solului. Grelineta este o unealtă agricolă foarte apreciată pentru caracterul său ecologic și ergonomic. Cu ajutorul grelinetei se pot efectua toate lucrările de pregătire a terenului pentru a fi cultivat, eliminând astfel necesitatea aratului și săpatului, două proceduri agresive cu solul, care îi pun în pericol biodiversitatea. Disponibilă în România pe www.aktdecor.ro/permaunelte/ (n. red.)

Jean-Martin celebrează virtuțile unei ferme la scară mică și detaliază în mod expert utilitatea uneltelor adecvate la această scară, fie că este vorba de grelinetă, semănătoare, sapă, plivitor cu flacăără, minituneluri și tuneluri, cât și a multor alte unelte concepute specific pentru acest tip de agricultură. El continuă de acolo de unde ne lăsase Eliot Coleman, punând în aplicare mai multe din principiile sale fundamentale, dar într-un mod atât de inteligent încât le oferă fermierilor debutanți cadrul solid de care au nevoie pentru a-și începe afacerea și a reuși singuri ca producători bio pe suprafețe mici.

– Adam Lemieux, director unelte și echipamente la Johnny's Selected Seeds

Cartea lui Jean-Martin este chiar foarte bine construită și ar trebui să fie foarte utilă agriculturilor, oriunde ar activa ei. Schimbul de idei și de informații este o activitate foarte importantă căci, când se transmit idei, persoana care ne urmărește le poate prelua de acolo de unde le-am lăsat și să le ducă la un nivel superior.

– Eliot Coleman, pionier al agriculturii biologice și autor al lucrării *Manualul recoltei de iarnă*¹

¹ În engleză, titlul original este *The Winter Harvest Handbook. Year-Round Vegetable Production Using Deep-Organic Techniques and Unheated Greenhouses*. Cartea a fost publicată în limba română de Editura ap! (ACT și Politon), în 2025, cu titlul *Manualul recoltei de iarnă. Producția de legume pe tot parcursul anului cu ajutorul tehnicilor profund organice și al serelor neîncălzite*. (n. red.)

Cuprins

<i>Notă la prezenta ediție în limba română</i>	9
<i>Cuvânt-înainte la noua ediție</i>	11
<i>Prefață: După o primăvară a protestelor, o primăvară a aratului?</i>	14
<i>Mulțumiri</i>	20
<i>Cuvânt-înainte la prima ediție</i>	21
1. Small is beautiful	23
Este posibil traiul cu mai puțin de un hectar?	25
Să trăiești din asta, dar mai ales să trăiești bine	26
2. Cum să aveți o grădină comercială de legume reușită	28
Metoda „biointensivă”	29
Investiții inițiale minime	31
Costuri de producție minime	35
Vânzarea directă	36
Cultivarea legumelor cu valoare adăugată	37
Învățarea meseriei	40
3. Găsirea terenului potrivit	42
Climatul și microclimatul	44
Accesul la piață	45
Suprafața cultivabilă	46
Calitatea solului	47
Topografia	49
Drenarea	50
Accesul la apă	52
Prezența poluatorului, absența poluantului	55
Infrastructura	55
4. Instalarea grădinii	58
Organizarea punctelor de lucru	58
Standardizarea spațiilor de cultivare	59
Amplasarea serelor și a tunelurilor	62
Protecție împotriva căprioarelor	63
Instalarea unui paravânt	63
Irigarea terenului	65

5. <i>Lucratul minim al solului și utilaje alternative</i>	68
Lucratul în straturi permanente	69
Motocultorul comercial	73
Grelineta	76
Prelatele și acoperirea solului înaintea culturilor	77
Viitorul lucraturii minim al solului	78
6. <i>Fertilizarea organică</i>	80
Importanța analizelor de sol	83
Cerințele culturilor	83
Elementele de fertilitate	84
Un compost bun	88
De ce să folosiți fertilizatori naturali?	91
Elaborarea unui plan de rotație	93
Îngrășămintele verzi și culturile de acoperire	100
Înțelegerea ecologiei solului	108
7. <i>Semănarea la interior</i>	111
Cultivarea răsadurilor în tăvi alveolare	112
Importanța substratului de răsadniță	113
Umplerea tăvilor alveolare	115
Camera pentru răsaduri	115
Pepiniera	117
Încălzirea și ventilarea pepinierii	118
Udarea	120
Repicarea	121
Transplantarea în grădini	122
8. <i>Semănarea direct în pământ</i>	128
Semănători de precizie	130
Pregătirea semănturilor	132
Luarea de notițe	133
9. <i>Plivitul</i>	137
Folosirea sabelor	139
Plivitul prin ocultare	140
Semănături false	142
Plivitul prin ardere	143

Mulciul	144
O abordare preventivă	146
10. Insecte dăunătoare și boli	148
Depistarea	151
Prevenția	151
Utilizarea „biopesticidelor”	153
11. Prolungirea sezonului	156
Foliile antiîngheț și mini-tunelurile	157
Tunelurile-omidă	160
Tunelurile permanente	161
12. Recoltarea și depozitarea	164
Eficacitate la recoltare	167
Ajutor la recoltare	168
Camera frigorifică	169
13. Planificarea producției	171
Stabilirea obiectivelor de producție	171
Stabilirea producției	172
Ce producem	173
Cât și când producem	174
Stabilirea unui calendar al culturilor	176
Întocmirea unui plan al grădinilor	176
Importanța luării de notițe	178
Concluzie: <i>Politica agricolă: întoarcerea înainte</i>	181
Anexe	
1. Note privind cultivarea diverselor legume	184
2. Furnizori de unelte și materiale	227
3. Planul grădinilor	230
4. Glosar	242
Bibliografia comentată	252

Notă la prezenta ediție în limba română

Prezenta ediție în limba română a cărții se intitulează *Grădinarul-producător de legume*.

Am ales această variantă pornind de la titlul original în limba franceză al lucrării, *Le jardinier-maraîcher*. În limba franceză, „jardinier” înseamnă pur și simplu grădinar, în timp ce „maraîcher” desemnează un producător specializat în cultivarea legumelor pentru vânzare pe piața comercială, folosind tehnici intensive de producție.

Alăturarea acestor doi termeni – „jardinier-maraîcher” (grădinar-producător) – subliniază o abordare integrată a agriculturii, în care grădinarul nu doar că seamănă și îngrijește culturile, dar și gestionează întreaga producție și logistica asociate, inclusiv marketingul și distribuția.

Astfel, sintagma „grădinarul-producător” include, pe de o parte, „le jardinier”, grădinarul, care reînvie tradițiile grădinăritului francez, dar o face într-o manieră economică și adaptată cerințelor pieței moderne, și, pe de altă parte, „le maraîcher”, respectiv producătorul unei mari varietăți de legume pe care le vinde direct consumatorilor.

În acest context complex, grădinarul-producător devine un adevărat artizan al pământului, fiind nu doar un specialist în tehnicile de cultivare, dar și un antreprenor care valorifică resursele naturale într-un mod sustenabil. El îmbină tradiția cu inovația, răspunzând nevoilor pieței și contribuind la promovarea unei agriculturi mai responsabile și mai legate de comunitate.

*Tuturor celor care se implică pentru a face din zonele rurale
un loc primitiv pentru păsări, broaște, albine și râme.*

*Și tuturor celor care, la oraș, recunosc, apreciază și încurajează
o abordare artizanală a agriculturii.*

Cuvânt-înainte la noua ediție

AM SCRIS CEA MAI MARE PARTE din *Grădinarul-productător de legume* în 2011. De atunci, multe lucruri au evoluat în grădinile noastre și această nouă ediție îmi oferă ocazia să vă fac părtași la aceste îmbunătățiri, pe lângă efectuarea anumitor corecturi la ediția originală. Cititorul va găsi aici, sunt convins, și mai multe sfaturi pentru producerea diversificată a legumelor și mai multe informații despre unelte pentru optimizarea muncii pe suprafețe mici. Credincios felului meu de a face lucrurile, vă voi vorbi despre ceea ce am testat de-a lungul mai multor sezoane și despre ceea ce, știu, va da rezultate convingătoare grădinarilor-productători care vor să se inspire din practicile noastre pentru a le îmbunătăți pe ale lor.

Dacă a existat o mare schimbare de la apariția cărții *Grădinarul-productător de legume*, aceea este întreaga vizibilitate pe care mi-a adus-o cartea. Mai mult decât înainte, am călătorit pentru a prezenta metodele noastre de cultură și, în cea mai mare parte a timpului, am putut profita de ocazie pentru a face descoperiri vizitând alte ferme. Mă gândesc în special la motosapele electrice descoperite pe Coasta de Vest a Statelor Unite sau în Jardins du Temple, în Franța; aceste exemple mi-au permis să constat că un sistem de cultură pe straturi permanente, precum și majoritatea metodelor de cultură prezentate în *Grădinarul-productător de legume*, sunt aplicabile pe o suprafață mai mare decât hectarul pe care îl cultivăm noi.

Deseori sunt solicitat de micii producători de unelte care uneori străbat distanțe mari pentru a veni să-mi prezinte prototipurile lor. Mă gândesc în special la tânărul Jonathan Dysenger care, la vârsta de 18 ani, a proiectat o mașină electrică de recoltat mesclun¹ pusă în funcțiune printr-o bormașină pe baterii. Este o unealtă fantastică care ne-a scutit de mii de ore de muncă în grădini. Grelinetă mai performantă, derulator de plastic pentru motocultor, semănătoare nouă de precizie etc.: există în prezent un interes semnificativ pentru crearea de unelte concepute pentru producerea de legume pe suprafață mică. Deși acestea nu sunt toate la fel de utile, anumite inovații aduc beneficii reale celor care le adoptă. Odată cu căutarea bunelor practici de cultură, utilizarea unor unelte mai performante rămâne una dintre cele mai bune strategii de îmbunătățire a

¹ Mesclun (*mesclun* în franceză), sau mix de frunze mici pentru salată, este un amestec de frunze tinere: salată verde, rucola, păpădie, dar și alte frunze mici care apar în grădină la începutul primăverii. Termenul provine din regiunea Provence din sudul Franței, unde „mesclun” desemna un amestec de frunze de salată și ierburi sălbatice, culese din natură sau cultivate. În trecut, era folosit în mod tradițional pentru a crea salate cu frunze de diferite tipuri, de la cele mai delicate și ușor dulci, la cele cu o notă mai amară. De-a lungul timpului, „mesclun” a devenit mai popular și s-a extins la nivel global, fiind cultivat și în alte părți ale lumii. În prezent, termenul se referă la orice amestec de frunze verzi, iar „mesclun” este folosit și în restaurante pentru a descrie salatele proaspete și variate. (n. red.)

productivității culturilor și, prin urmare, a calității vieții grădinarului-producător.

Cealaltă schimbare majoră căreia Maude-Hélène și cu mine a trebuit să îi facem față a fost toată publicitatea pe care *Grădinarul-producător de legume* a generat-o în jurul activităților noastre. Nu trece o zi fără să primim un e-mail sau o vizită de la oameni care doresc să afle mai multe despre practicile noastre de cultură. Din păcate, ne este imposibil să le răspundem tuturor și cu atât mai puțin să îi primim în mod corespunzător pe toți cei care ar dori să facă un stagiu la ferma noastră. Acestea fiind spuse, suntem foarte sensibili la aceste cereri și deseori mișcați de setea de a învăța meseria pe care mulți dintre ei o manifestă.

Finalmente, într-o notă mai personală, aventura *Grădinarului-producător de legume* mi-a permis să reflectez asupra sensului meseriei mele dintr-un unghi nou. Când Maude-Hélène și cu mine am fost mânați de dorința de a găsi o cale profesională în armonie cu valorile noastre, agricultura s-a dovedit a fi răspunsul la căutarea noastră a unui stil de viață echilibrat, și mă simt privilegiat că am găsit o vocație atât de plină de satisfacții atât de devreme în viața mea. Această meserie ne-a permis să ne stabilim la țară, să ne construim acolo casa și să ne creștem copiii în comuniune cu ritmul anotimpurilor. Dar, în ultima vreme, am devenit conștient că agricultura ne-a pus în contact cu ceva mult mai mare decât ferma și care este mai presus de calitatea vieții pe care ne-am creat-o.

Pe de o parte, meseria noastră ne permite să ne aducem contribuția la societate fără a fi totalmente absorbiți de economia globalizată atât de distructivă. De la sămânță la plantă, legumele pe care le vindem sunt cultivate folosind cantități

minime de combustibili fosili. Uneltele pe care le folosim provin toate de la întreprinderi mici, iar aporturile necesare creșterii culturilor noastre nu provin din procese industriale. Vânzarea directă face posibilă eliminarea intermediarilor și, prin urmare, stabilirea unei relații fructuoase cu clienții noștri. Profesia de fermier de familie demonstrează că este posibil să „facem afaceri” la scară locală. Meseria noastră contribuie la reziliența comunităților noastre.

Această conștientizare, combinată cu entuziasmul cetățeanului pentru „mâncarea bună”, sănătoasă și artizanală, ne permite nu doar să contribuim la creșterea comunității noastre, ci și să menținem o relație privilegiată cu ea. Din ce în ce mai mulți oameni ne declară stima pe care o au pentru munca noastră atunci când se opresc să ne vadă la piață, iar mulți dintre partenerii noștri de la Agricultură Susținută de Comunitate¹ (ASC) ne-au mărturisit că se roagă pentru noi la rugăciunea de mulțumire pe care o rostesc înainte de fiecare masă... Pentru toți acești oameni, legumele noastre sunt mai mult decât simple produse de consum, ele ocupă un loc special în viața lor. Complimentele și încurajările pe care le primim sunt probabil partea cea mai satisfăcătoare a muncii noastre dificile.

Este exaltant să constatăm că agricultorii și consumatorii nu sunt singurii care participă la această schimbare de paradigmă. Conferințele pe care am fost invitat să le țin atât în America, cât și în Europa mi-au permis să cunosc o mulțime de oameni implicați activ în construirea unei lumi mai bune, având ca piatră de temelie agricultura.

¹ În limba franceză, în original: *Agriculture soutenue par la communauté*. (n. red.)

Agronomi și tehnicieni ai sistemelor ecologice, desigur, dar și activiști, organizatori comunitari, cadre didactice, profesioniști din domeniul sănătății, cetățeni responsabili și chiar mai mulți politicieni implicați. Prin munca lor valoroasă, acești oameni contribuie la încetarea exploatarea agricultorilor și ajută populația să conștientizeze importanța cunoașterii provenienței a ceea ce mănâncă.

Aceste persoane au toată recunoștința mea și doresc ca eforturile lor să îndemne tot mai mulți oameni să vină și să ne îngroașe rândurile. Acestea fiind spuse, această mișcare, înainte de toate, are nevoie nu numai să vadă mai mulți oameni care prețuiesc munca agricultorului, ci mai presus de toate să-i vadă făcând din asta meseria lor. Lumea noastră are nevoie ca fermele mici la scară umană să se înmulțească.

Din păcate, mulți tineri se îndepărtează de profesie, nu din cauza stilului de viață rural, ci din cauza provocărilor economice pe care le presupune administrarea unei întreprinderi agricole. Înființarea unei ferme producătoare de legume, chiar și ecologică, implică adesea achiziționarea de mașini grele și a unui teren mare. De asemenea, trebuie gestionați angajații și achiziționate, apoi întreținute, infrastructuri costisitoare. Prezentată în acest fel, cumpărarea sau începerea unei astfel de afaceri pare imposibilă. Cunosc acest sentiment pentru că asta am simțit când am început să mă interesez de agricultură.

Dar aceasta nu este singura modalitate de a deveni producător de legume. Putem accede la această profesie prin înlocuirea infrastructurii și a echipamentelor costisitoare cu competențe diferite bazate pe tehnologii adecvate și noi practici

horticole. Sper că experiența și informațiile din această carte îi vor ajuta pe agricultorii aspiranți să înțeleagă cum să realizeze acest lucru.

Unul dintre lucrurile care mă încurajează cel mai mult este să văd numărul de tineri entuziaști, educați și orientați către politic, care au o dorință profundă de a-și însuși arta de a produce hrană în mod durabil. Într-un viitor apropiat, această comunitate va forma o masă critică puternică și va veni ziua când nu vom mai putea fi ignorați.

Era petrolului ieftin se apropie de sfârșit și acest lucru nu va face decât să crească importanța agriculturii ecologice, artizanale și sociale, precum și interesul pe care ea îl suscită. Această zi poate fi mult mai aproape decât credem. Agricultură locală are puterea de a transforma societatea, iar eu sunt unul dintre cei care cred că această transformare este în curs. Dar pentru a reuși, depinde de noi toți să reinventăm nobila meserie de agricultor.

Jean-Martin Fortier
Saint-Armand, Quebec
Martie 2015

Prefață

După o primăvară a protestelor¹, o primăvară a aratului?

Nu vom putea face să dispară dictatura economică decât organizându-ne treptat, pentru a nu mai fi dependenți de ea. Nu e nevoie să devenim autarhici, ci autonomi și deschiși către alte autonomii.

– Pierre Rabhi, *Manifeste pour la Terre et l'humanisme*², 2008.

CEVA ESTE PE CALE SĂ SE ÎNTÂMPLE în Quebec și pe planetă. Nu doar pentru că se schimbă clima, se distruge biodiversitatea și cresc inegalitățile. Nu. Altceva e pe cale să se nască. O forță prinde viață în orașele noastre și în mediul rural. Din ce în ce mai mulți cetățeni realizează că pentru a face față provocărilor epocii noastre, trebuie să ne unim pentru a transforma economia. Nu-i putem permite acestei structuri sociale să alimenteze exploatarea de mediu și socială, așa încât să amenințe supraviețuirea speciei noastre*. A sosit momentul să inițiem o tranziție care să pună economia în slujba cetățenilor, respectând în același timp ecosistemele. Nimic mai puțin. În toate domeniile vieții, oamenii se ridică și se revoltă, dând naștere unor noi forme de organizații civice.

¹ Joc de cuvinte al autorului (*érable – arable*): *Après notre printemps érable, un printemps arable? Printemps érable*, respectiv „primăvara protestelor”, se referă la mișcările sociale ale studenților din Quebec din 2012 ca răspuns la mărirea taxelor de școlarizare de către Guvernul condus de premierul liberal, Jean Charest. (n. red.)

² *Manifest pentru o nouă relație a omului cu Pământul*, Editura Basilica, 2009. (n. red.)

De ce?

Pentru că, în mod fundamental, nimeni nu vrea dezastre ecologice și umanitare. A acționa în coeziune cu lumea pe care ne-o dorim pentru noi înșine, cea pe care o dorim pentru copiii noștri, este un antidot fantastic împotriva panicii individuale și apatiei sociale. Această „acțiune” se manifestă în moduri foarte diverse: grevă studentescă, mișcarea „Indignaților”³, consum responsabil, crearea de cooperative, înființarea de comitete pentru dezvoltare durabilă și consum responsabil,

³ La 15 mai 2011, cu câteva zile înainte de alegerile municipale spaniole, mii de cetățeni s-au adunat în Puerta del Sol, piața centrală a Madridului. Mișcarea protestatară a fost denumită de jurnaliștii spanioli „15-M”, dar în câteva zile și-a luat numele de „Indignații”, după numele unei populare cărți apărute la acea vreme, *Indignați-vă!*, a eseistului Stéphane Hessel. Mișcarea s-a răspândit în marile orașe ale țării, într-un context marcat de consecințele crizei financiare din 2008. Discursul mișcării a fost unul „antisistem”, respectiv împotriva crizei, șomajului, corupției sau chiar a sistemului politic bipartizan care exista în Spania de la revenirea democrației, după moartea dictatorului Franco, în 1975. (n. red.)

*Să trăim peste posibilitățile noastre. *Active naturale și bunăstare umană*, Declarația Consiliului de conducere privind evaluarea ecosistemelor pentru noul mileniu, Organizația Națiunilor Unite, 2005, pag. 5. (n. aut.)

crearea de cooperative, înființarea comitetelor pentru dezvoltare durabilă și apărarea binelui comun, artă și jurnalism de angajament, agroecologie¹, simplitate voluntară, comerț echitabil, investiție responsabilă, turism solidar, implicare sindicală, comunitară, politică etc. Aceste inițiative, aparent disparate, apar toate din nevoia de transformare din local în global. Sunt o formă de rezistență.

Fiecare în felul său, creează legături care au fost rupte de un sistem economic care ne pune să ne luptăm unul împotriva celuilalt și împotriva ecosistemelor. Istoria ne învață însă că cooperarea, mai mult decât competiția, le-a permis oamenilor să supraviețuiască și să-și găsească fericirea. În plus, mai multe studii psihologice au demonstrat că angajamentul social și de mediu contribuie la fericirea și sănătatea mintală. De ce să ne lipsim de ele?

Dacă există un loc în care potențialul de angajament și transformare este imens, acesta este chiar pe câmpurile noastre... și până în farfuriile noastre*. Pentru a face acest lucru, trebuie să îndrăznim să schimbăm paradigma, să ne rupem de ideile preconceptuate care circulă. În agricultură mai ales! Țineți în mâini un instrument formidabil pentru a contribui la acest lucru. *Grădinarul-producător de legume* are tot ce trebuie pentru a produce

¹ Agroecologia este o formă de agricultură care lucrează în armonie cu legile naturii. Din punct de vedere științific, agroecologia analizează comunitățile de plante și animale, interacțiunea lanțului trofic și conservarea biologică, mergând mult mai departe de aceste subiecte, cu o abordare macro la nivel de sistem alimentar. Sursa: ecoruralis.ro. (n. red.)

o mică revoluție agricolă în Quebec. Prin creșterea numărului de grădini comerciale de legume pe întreg teritoriul, o schimbare profundă ar putea avea loc în următorii ani. De ce nu o primăvară a aratului în regiunile noastre, după o primăvară a protestelor născută în universitățile noastre?

Demontarea miturilor

De câte ori am auzit spunându-se cât sunt de neproductive culturile ecologice? Că nu există viitor pentru tineri în agricultură decât dacă moștenesc un patrimoniu de familie de sute de hectare? Că ne aflăm într-o fundătură socială, economică și de mediu? Pe scurt, că suntem blocați într-un model industrial fără ieșire, cu gura plină de OMG-uri și reziduuri de pesticide, complet neputincioși în fața gigantilor din industria agroalimentară care controlează piețele globale.

Jean-Martin Fortier și Maude-Hélène Desroches ne demonstrează contrariul. Nu folosind modele teoretice și economice abstracte sau un discurs politic plin de înflori-turi, ci grație a 10 ani de practică care dau forță alternativelor concrete. Ei sunt un exemplu viu al transformărilor care au loc, de la o primăvară arabilă care începe să prindă ușor viață la o altă formă de agricultură. Ei demonstrează că avem posibilitatea de a alege și mijloacele de a face lucrurile altfel.

Din New Mexico până în Quebec, trecând prin Cuba, au răscolit pământul cu mâinile stând aplecați în genunchi, pentru a învăța diferite tehnici de grădinărit comercial ecologic, de la cele mai productive la cele mai

*Laure Waridel, *L'envers de l'assiette et quelques idées pour la remettre à l'endroit (Farfuria răsturnată și câteva idei pentru a o pune la loc)*, Montreal, Écosociété, 2011. (n. aut.)

rentabile. Au făcut această alegere după finalizarea studiilor universitare în dezvoltare durabilă, ambii îndrăgostiți de un idealism pragmatic, de dorința de a schimba lumea după chipul a ceea ce iubesc și, mai ales, a ceea ce sunt.

În prezent, stabiliți împreună cu cei doi copii ai lor în Saint-Armand, în Montérégie, au creat Jardins de la Grelinette¹. Mai puțin de un hectar, dintr-o suprafață totală de patru, hrănește 150 de familii grație Agriculturii Susținute de Comunitate² (ASC). De asemenea, își distribuie legumele în piața fermierilor din Lac-Brome, la câteva restaurante din apropiere, precum și la magazinul alimentar din Frelighsburg, din satul vecin. Peste 40% din producția lor este astfel vândută pe o rază de 30 km de câmpurile și serele lor. Restul este livrat direct către partenerii lor ASC din Montreal, la o oră de mers cu mașina.

O agricultură susținută de comunitate

Promovată de Équiterre de aproximativ cinci-sprezece ani, ASC oferă numeroase avantaje atât producătorilor, cât și consumatorilor,

¹ În traducere, „Grădinile grelinetei”. Este o microfermă ecologică situată în St-Armand, în partea de sud a Quebecului. (n. red.)

² Model de dezvoltare alternativă a sistemului alimentar caracterizat prin conectarea strânsă a unuia sau mai multor mici producători agricoli și un grup de consumatori responsabili pe durata unui sezon, astfel încât consumatorii beneficiază de un coș săptămânal de alimente (fie ele legume, fructe, lactate, brânzeturi, panificație sau chiar pește) printr-o schemă de partajare a producției. (n. red.)

considerați parteneri ai fermei. Plătind în avans o parte din recoltă, acești „consum-actori”³ le permit fermierilor de familie să evite o mare parte din îndatorarea de primăvară. La sosirea recoltei, ei primesc un coș de legume bio dintre cele mai proaspete, livrate în cartierul lor. Această întâlnire are loc o dată pe săptămână la o oră și un loc fix, adesea pe străduța unuia dintre cetățeni sau la intrarea unui loc de muncă, când angajații unei companii decid să stabilească un punct de întâlnire.

Partenerii nu aleg conținutul exact al coșului lor, deși au o idee dinainte despre ceea ce va fi semănat și plantat la ferma ecologică pe care au ales-o. Prin urmare, consumatorii și producătorii împart riscurile și beneficiile unui mod de producție în care aporturile de sinteză sunt interzise. Cu cât recolta este mai bună, cu atât coșurile sunt mai generoase. Dacă vara este prea fierbinte pentru crucifere (broccoli, varză, conopidă etc.), în coș vor fi mai multe solanacee (ardei, roșii, vinete etc.). Dacă gândacii de Colorado au atacat cartofii, este posibil să trebuiască să renunțați la ei. O cutie de schimb⁴ permite celor care doresc să scape de legumele care le plac mai puțin și să aleagă altele.

ASC are, de asemenea, avantajul de a reduce risipa legată de standardizare. Fără îndoială veți fi observat că în magazinele alimentare,

³ Asocierie între „consumatori” și „actori”. (n. red.)

⁴ Cutia de schimb favorizează schimburile (de obiecte, cărți, haine etc.) între locuitorii unei comunități sau chiar între angajații unei companii, având la bază un principiu foarte simplu: punerea sau luarea unui lucru. (n. red.)

fructele și legumele de pe același raft sunt toate la fel. Morcovii puțin strâmbi, merele cu o pată mică, roșiile prea mari sau prea mici sunt eliminate sistematic înainte de a ajunge pe raft. Aceste caracteristici estetice nu afectează totuși în niciun fel gustul sau valoarea nutritivă a alimentelor. Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO) estimează că la scară planetară, cel puțin 30% din alimentele cultivate sunt risipite din diverse motive*. În Statele Unite, studiile arată că aceste pierderi sunt de ordinul a 40% până la 50%**.

Mondializarea sistemului agro-alimentar și standardizarea pe care aceasta o impune contribuie din plin la faptul că trebuie să producem mai mult pentru nimic!

Rentabil și productiv

Jean-Martin și Maude-Hélène sunt tineri și nu au moștenit un patrimoniu agricol. Au plecat de la nimic, având doar un mare capital de determinare și inteligență. Alegând să mizeze mai degrabă pe calitate decât pe cantitate, au pus pe picioare o mică întreprindere rentabilă și productivă, care este în slujba lor, și nu invers. Au ales autonomia.

Spre deosebire de majoritatea producătorilor agricoli din Quebec, ei trăiesc cu totul din agricultura biologică, de proximitate și la scară umană. Un model ce poate fi calificat și ca fiind echitabil, dată fiind natura relațiilor pe care le întrețin cu partenerii lor. Jean-Martin și Maude-Hélène îi cunosc pe cei pe care îi hrănesc și viceversa. Afacerea lor este construită pe legături de încredere, grație unor

oameni cărora le pasă de sănătatea lor pe cât le pasă și de soarta fermei care îi hrănește. Este vorba despre o inițiativă economică „ancorată” în societate, pentru a răspunde istoricului doctrinelor economice Karl Polanyi. În cartea sa de referință *La grande transformation*¹, acesta ne ajută să înțelegem procesul care a adus economia în starea de deconectare actuală, atât pe plan social, cât și de mediu. Povestea Jardins de la Grelinette și participarea ei la ASC servesc ca exemple pentru a parcurge drumul invers.

În timp ce piețele financiare vând „futures”² celor care oferă mai mult la licitație, creând bogăție pe hârtie prin speculă și înfometarea celor săraci, ASC este la polul opus acestora. Bine ancorată în economia reală, aceasta hrănește oamenii; atât pe cei care produc, cât și pe cei care consumă. Producătorii și consumatorii nu sunt nevoiți să se supună legii cererii și ofertei. Ei își stabilesc propriile reguli. Se poate spune că își fac o piață proprie în loc să se supună regulilor. Acest lucru evită externalizarea costurilor de mediu și sociale, atât de comună practicilor economice clasice și atât de păgubitoare pentru binele comun.

În ochii mei de sociolog, Jardins de la Grelinette și în special ASC întruchipează această economie post-capitalistă care apare la orizont. Născută din reacția față de eșecul modelului dominant, aceasta răspunde direct

¹ *Marea transformare*, Editura Tact, 2013. (n. red.)

² Contractul futures este un tip de angajament financiar care obligă persoanele contractante să cumpere sau să vândă acțiuni, mărfuri sau alte titluri la un preț stabilit în prezent, la un anumit moment în viitor. (n. red.)

**Global Food Losses and Food Waste (Pierderi și risipă de alimente la nivel global)*, Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), 2011. (n. aut.)

***Timothy W. Jones, „The Corner on Food Loss”, Biocycle*, vol. 46 nr. 7, 2005, pag. 25. (n. aut.)

nevoilor oamenilor, respectând totodată ecosistemele. Este vorba despre o economie socială și ecologică. Cel dintâi capital al său este inteligența umană care face apel la cooperare și la forțele naturii, folosindu-le cu atenție și nu exploatăndu-le. Aceasta oferă randamente umane și de mediu importante, având în același timp numeroase avantaje economice.

Anul trecut, de exemplu, Jardins de la Grelinette a reușit să obțină o marjă de profit de peste 45%, adică dublul mediei fermelor din Quebec și Canada, indiferent de mărime. Totuși, nu primește subvenții de la guvern. Agricultură este singura sa sursă de venit.

Small is beautiful¹

Spre deosebire de majoritatea fermelor din Quebec, Grelinette nu este apăsată de datorii, căci investițiile necesare modelului ales sunt minime: suprafață mică, puține mașini și energie fosilă, niciun aport chimic etc. Partenerii de la ASC sunt cei care îi finanțează majoritatea investițiilor de primăvară, plătind în avans ceea ce au să primească în perioada cuprinsă între iunie și noiembrie. Nicio bancă nu o ține ostatică. Este una din cheile succesului microfermei Jardins de la Grelinette, dezvăluită fără ocolișuri de Jean-Martin.

Spre deosebire de Monsanto și Syngenta care brevetează tot ce pot (și chiar ceea ce aparține tuturor!), Jean-Martin ne relatează cu o transparență totală trucurile sale de

¹ *Small is beautiful*, în engleză, în original; în traducere, „mic înseamnă frumos”. (n. red.)

producție, pentru a putea profita și alții de ele. Recomandările sale judicioase se adresează celor care doresc să trăiască din agricultură ecologică, devenind producători de legume cu normă întregă. Astfel de proiecte se pot realiza la fel de bine în oraș sau la periferie, dată fiind suprafața mică necesară unor astfel de grădini.

Veritabil manual de îndrumare, această carte ne învață, etapă cu etapă, cum să alegem locul ideal, cum să facem un plan financiar bun, să instalăm grădinile, să alegem uneltele, să începem răsadurile etc. Tot din aceste pagini vom afla care este importanța plivitului, a depistării și prevenirii bolilor, precum și a muncii asidue și a unei organizări riguroase. Jean-Martin ne explică alegerile sale, pe unele dintre ele le-ar dori mai ecologice, dar nu îi reușește întotdeauna. Este integru, nicidecum integrist.

În paginile ce urmează putem înțelege în ce măsură agricultura biologică necesită aprofundarea complexității interacțiunilor necesare vieții în soluri. Se caută imitarea naturii, nu combaterea acesteia. Trebuie, deci, să creăm ecosisteme productive pe termen scurt și lung, păstrând un echilibru între ceea ce este luat și ceea ce este înapoiat pământului. Chimia trebuie înlocuită de biologie, fapt ce necesită cunoștințe cu mult mai complexe decât utilizarea produselor miracol prescrise de industrie. În aceste pagini, Jean-Martin ne explică de ce nu ne putem mulțumi să înlocuim un pesticid chimic cu un biopesticid, sau un îngrășământ chimic cu unul natural. Cu dovezi concludente, Jean-Martin ne

demonstrează că agricultura biologică este pe cât de exigentă, pe atât de productivă.

Această carte este atât de convingătoare și de explicită încât, la finalul ei, m-am întrebat dacă nu cumva îmi voi schimba vocația! Nu pentru că viața de grădinar-producător de legume bio pare simplă, departe de așa ceva, ci pentru că are sens. Această meserie permite un stil de viață sănătos și ecologic, încurajează colaborarea armonioasă cu natura și contribuie foarte concret la emergența unei economii ecologice și sociale, atât de necesară bunului mers al lumii.

Doresc ca acest manual să ajungă în mâinile tuturor studenților și studentelor la agricultură și agronomie, cât și în mâinile funcționarilor din Ministerul Agriculturii din Quebec, din Ottawa și de peste tot în lume. Experiența Grelinette este dovada că agricultura poate fi practică și altfel și că acest model funcționează deja.

A sosit timpul să devenim „complicii” acestei primăveri arabile.

Laure Waridel
Primăvara lui 2012

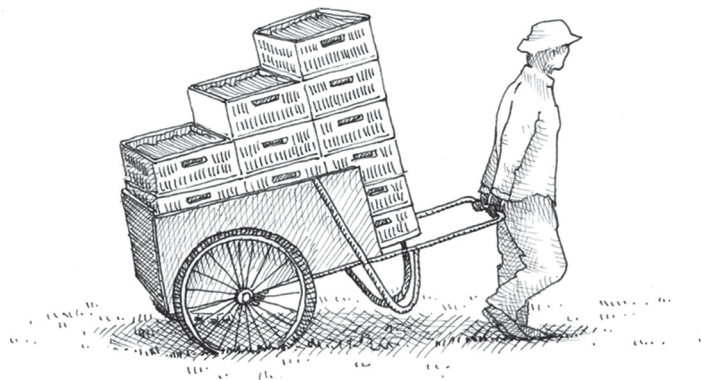
Mulțumiri

AȘ DORI SĂ-I MULȚUMESC lui Isabelle Joncas, de la Équiterre, lui André Carrier, de la Ministerul Agriculturii și Alimentației din Quebec (MAPAQ), cât și lui Roméo Bouchard și Sophie Guimont pentru contribuția lor la acest proiect. Observațiile și comentariile voastre pe marginea acestui manuscris m-au ajutat enorm să-mi clarific obiectivul. Pentru revizia tehnică a lucrării, aș dori să-i mulțumesc lui Daniel Brisebois, lui François Handfield, lui Frédéric Duhamel și lui Yan Gordon, cu toții producători de legume pe care îi stimez. Îi mulțumesc, de asemenea, lui Diane Lamothe și lui Emmanuelle Walter pentru revizia lingvistică și munca de editare a textului. Îi mulțumesc din suflet lui Ghislain Jutras, profesor de agricultură biologică la Cégep, Victoriaville, pentru contribuția adusă la glosar și în mai multe locuri din lucrare. Finalmente, îi mulțumesc lui Laure Waridel pentru că a acceptat cu bucurie să-mi scrie prefața.

De asemenea, doresc să subliniez sprijinul Financière agricole din Quebec, al MRC și CLD Brome-Missisquoi, cât și pe cel al fundației din Ontario, Carott Cache, pentru realizarea cărții.

Îi mulțumesc lui Marie Bilodeau pentru marele său talent și întregii echipe de la Écosociété, în special Barbarei Caretta-Debays care a crezut de la început în această carte. Voi ați dus munca mea la un nivel superior de calitate și vă sunt recunoscător pentru asta.

Închei prin a mulțumi celor două persoane pentru contribuția lor la ceea ce am devenit. Tatălui meu, care m-a învățat de mic să fac planuri de acțiune și să fiu bine organizat. E cea mai bună unealtă din lada mea. Și lui Maude-Hélène Desroches, partenera mea de lucru, cea mai bună prietenă și iubita mea.

Cuvânt-înainte la prima ediție

ÎN 2000, DUPĂ STUDIILE MELE universitare la Școala de Mediu a Universității McGill, din Montreal, am urmat un stagiu de doi ani în străinătate care, în cele din urmă, m-a inițiat în meseria de grădinar-producător. În cei 10 ani care au urmat, singura mea muncă remunerată a fost să cultiv legume organice și să le vând direct consumatorilor solidari și dornici să se hrănească de pe plan local.

După ce am practicat grădinăritul ca salariat și pe cont propriu pe un teren închiriat, m-am stabilit definitiv pe un teren de patru hectare situat în Saint-Armand, în sudul Quebecului, în 2005. Am aplicat cunoștințele pe care le dobândisem în producerea diversificată de legume și permacultură pentru a face din microferma noastră un loc cu productivitate foarte crescută pe o suprafață de mai puțin de un hectar.

De la începuturile mele în agricultură, împart aventurile mele de grădinărit cu partenera mea Maude-Hélène Desroches. Existența și succesul Jardins de la Grelinette reprezintă rodul muncii noastre comune, pentru că am

investit amândoi foarte mult în ea. În consecință, deși *Grădinarul-producător de legume* reflectă propriile mele opinii și sugestii, „noi” este folosit în acest manual pentru a descrie practicile și tehnicile horticole aplicate în ferma noastră. Pentru cei interesați, povestea noastră despre grădinărit este istorisită pe site-ul fermei noastre.

Având în vedere timpul necesar dezvoltării unui astfel de proiect, scrierea acestui manual nu a fost o sarcină ușoară. Țin să subliniez că această aventură a fost posibilă grație sprijinului familiei mele și colaborării angajaților noștri de la fermă. Și iarna din Quebec își are meritele sale aici...

Ideea de a scrie acest manual este motivată în principal de dorința mea de a vedea tinerii implicându-se mai mult în producerea de legume ecologice și de a-i ajuta în demersurile lor. Din experiență, știu că una dintre cele mai importante nevoi ale unui grădinar novice este să aibă la îndemână o expunere clară despre cum să procedeze în fiecare etapă a sezonului agricol.

Acest proiect este motivat și de convingerea conform căreia un manual practic de grădinărit comercial nu poate fi scris în mod corespunzător decât de unul sau mai mulți producători de legume cu experiență. În această meserie, sunt multe de învățat pentru a dobândi abilitățile care contribuie la succesul unui sezon agricol, iar producătorul de legume cu experiență este cel mai îndreptățit pentru a-și explica metoda de lucru. Despre aceasta este vorba în acest manual.

Capitol cu capitol, am încercat să explic practicile horticole folosite la ferma mea cu cât mai multe detalii posibil, pentru că întotdeauna am crezut că un model de urmat este important atunci când ai puțină experiență sau când nu ai deloc experiență într-un domeniu. Prin urmare, este important să înțelegem că acest document nu este o referință „științifică și agronomică”, ci mai degrabă o sursă de sfaturi practice pentru cei care se lansează în producerea de legume.

Unul dintre principiile care au stat la baza elaborării acestui manual este acela de a împărtăși ceea ce știu concret și de a explica practicile horticole pe care eu însumi le-am experimentat de-a lungul mai multor sezoane la Jardins de la Grelinette. Informațiile prezentate aici au meritul de a fi precise și verificate. Pe de altă parte, nu este expusă aici paleta de metode utilizate de alți producători de legume ecologici. Există mai multe lucrări care tratează grădinăritul comercial ecologic și invit cititorii să consulte și alte surse, inclusiv pe cele menționate în anexa la această carte, dacă simt această nevoie.

Finalmente, este de asemenea important să subliniem că practicile descrise în acest manual și implementate în ferma noastră nu sunt fixe, nu sunt statice. Vizitele la fermele din străinătate, schimburile între producători și citirea diferitelor publicații ne permit uneori să descoperim metode mai eficiente și unele mai bune. Sistemul nostru de producție este în evoluție constantă și se așteaptă ca tehnicile noastre de lucru să se îmbunătățească.

Acestea fiind spuse, sunt convins că oricine dorește să se apuce de grădinărit comercial ecologic va găsi numeroase resurse în acest manual care să-i fie de folos în proiectul său. Acest lucru este de dorit pentru că, finalmente, speranța mea este ca acest manual să contribuie într-un mod pozitiv la apariția unui nou val de tineri agricultori, inspirați de aventura extraordinară pe care o presupune deținerea unei ferme, de a trăi în regiune și de a hrăni comunitățile cu alimente sănătoase.

Small is beautiful

Vedem, așadar, o mică revoluție în plină desfășurare, în tot mai multe locuri. Ne este tot mai clar că prind contur, în prezent, moduri alternative de a acționa – dovezi ale unei rezistențe legate de pământ, întemeiate pe apropiere și marcate de grija față de mediu și de relațiile dintre cetățeni.

– Hélène Raymond și Jacques Mathé, *Une agriculture qui goûte autrement. Histoires de productions locales, de l'Amérique du Nord à l'Europe*¹, 2011

PRETUTINDENI ÎN LUME s-a produs o conștientizare cu privire la daunele serioase ale agriculturii industriale: pesticide, OMG-uri, cancer, industria agroalimentară etc. Această conștientizare s-a manifestat printr-un interes uriaș pentru agricultura ecologică, sănătoasă și locală. Renașterea piețelor fermierilor și apariția diferitelor formule de comercializare solidară, cum ar fi Agricultura Susținută de Comunitate (ASC sau CSA în engleză) în Quebec, sau Asociația pentru Menținerea unei Agriculturi Rurale (AMAP) din Franța, răspund nevoilor oamenilor de a reînnoia legătura cu cei care îi hrănesc, pe lângă remedierea anumitor probleme de calitate.

În Quebec, aceste idei s-au dezvoltat îndeosebi datorită conceptului de „fermier de familie”, strălucit dezvoltat de Équiterre, o organizație care astăzi controlează unul dintre cele mai importante grupuri de producători ecologici și cetățeni solidari cu o

agricultură ecologică. Grație diferitelor formule de comercializare, există astăzi o nișă înfloritoare pentru agricultura pe suprafețe mici și oportunitatea este reală pentru mulți tineri (și pentru cei mai puțini tineri) de a se stabili în mediul rural și de a-și câștiga pâinea din agricultură.

Eu și partenera mea ne-am început cariera de agricultori într-o grădină foarte mică, vânzând legume destinate piețelor fermierilor și unui proiect al ASC. Închirasem un mic teren de aproximativ 1.000 m² unde am stabilit o locuință temporară pe timpul verii. A fost nevoie să investim foarte puțin în unelte și echipamente pentru a începe. Faptul de a locui acolo ne-a permis, de asemenea, să limităm cheltuielile, astfel încât activitatea noastră acoperea costurile, rămânându-ne în același timp suficienți bani pentru a investi, a trece peste iarnă și a călători puțin. La acea vreme, eram foarte fericiți să grădinărim pur și simplu și să trăim din asta!

Apoi a venit un moment în care nevoia de a ne stabili a devenit imperativă. Am simțit

¹ *O agricultură cu un alt fel de gust. Povești ale producțiilor locale, din America de Nord până în Europa.* (n. red.)

nevoia de siguranță, o dorință de a ne construi casa noastră și de a prinde rădăcini în mica noastră comunitate. Acest nou început însemna ca grădinile noastre să genereze un venit suficient pentru a acoperi rambursările terenului, nevoile familiei și construcția căminului nostru.

Decât să ne îndreptăm spre mecanizarea operațiunilor agricole și să urmăm traseul unui grădinărit comercial mai tradițional, ne-am gândit că ar fi posibil, chiar de preferat, să ne intensificăm producția și să continuăm să lucrăm mai mult sau mai puțin manual. Crezul nostru era să facem mai bine decât să facem mai mult. Cu această idee în minte, am început să căutăm tehnici horticole și unelte care să facă grădinăritul comercial pe suprafețe mici mai eficace și mai rentabil.

Finalmente, cercetările și descoperirile noastre, rezultate de pe urma numeroaselor experimente, ne-au permis să dezvoltăm o microfermă comercială de legume productivă și rentabilă. Grădinile noastre hrănesc săptămânal peste 200 de familii și generează suficiente venituri pentru a ne întreține gospodăria. Strategia noastră inițială de a începe cu un sistem „tehnologic de bază” ne-a permis să limităm investițiile de început, astfel încât, după doar câțiva ani de funcționare, afacerea noastră era deja rentabilă. Cheltuielile noastre au rămas mereu scăzute, așa încât până în prezent, nicio presiune financiară nu ne apasă. La fel ca la început, activitatea noastră principală este grădinăritul și, în ciuda tuturor extinderilor din jurul fermei, stilul nostru de viață este în continuare cel

pe care l-am ales inițial. Ferma este în slujba noastră, nu invers.

Pe parcurs, ne-am luat libertatea de a ne numi „grădinari-producători” în ideea de a promova alegerea noastră de a lucra cu unelte manuale. Spre deosebire de producătorii de legume contemporani, noi nu cultivăm câmpuri, ci grădini, folosind foarte puțini combustibili fosili. Ansamblul activităților noastre – productivitatea crescută pe o suprafață mică, utilizarea metodelor intensive de producție, recurgerea la tehnici de prelungire a sezonului și vânzarea directă pe piețele publice – face parte din tradiția franceză de grădinărit comercial, deși practicile noastre au fost influențate și de cele ale vecinilor noștri americani. Cea mai mare influență este cea a americanului Eliot Coleman, pe care l-am întâlnit cu diferite ocazii, și a cărții sale, *Noul grădinărit organic*¹, care ne-a servit drept ghid la începuturile noastre. Tocmai această lucrare ne-a permis să vedem că era posibil să obținem profit din mai puțin de un hectar de cultură. Până în prezent, domnul Coleman rămâne referința în ceea ce privește experiența și inovația în producerea diversificată a legumelor pe suprafețe mici. Îi datorăm mult.

Desigur, marea majoritate a agricultorilor consacrați consideră că grădinăritul fără tractor este o întreprindere prea obositoare și laborioasă, că suntem tineri și că, inevitabil, mecanizarea operațiunilor ne va ușura

¹ Titlu în curs de apariție la Editura ap! (ACT și Politon). Titlul cărții în limba engleză: *The New Organic Grower*. (n. red.)

munca. Nu le împărtășesc părerea. Tehnicile de lucrare a solului descrise în acest manual reduc timpul și energia necesare pregătirii acestuia. Intensificarea culturilor reduce foarte mult sarcina de plivire, iar uneltele folosite în grădinile noastre, deși manuale, sunt foarte sofisticate și concepute pentru a îmbunătăți eficacitatea și ergonomia muncii. Când tragem linie, în afară de recoltele care rămân grosul muncii noastre, efortul nostru este foarte productiv și eficient. Munca manuală este plăcută, rentabilă și în întregime în acord cu un stil de viață sănătos, în care cântecul păsărilor înlocuiește de cele mai multe ori zgomotul motoarelor.

Acestea fiind spuse, nu avansez ideea că ar trebui interzisă mecanizarea operațiunilor agricole. Mai mult, cele mai bune ferme producătoare de legume pe care le-am vizitat, cu excepția celei a domnului Coleman, erau de regulă foarte mecanizate. Punctul meu de vedere este mai degrabă acesta: utilizarea unui tractor de grădină și a altor utilaje mecanice de prășit și de lucrare a solului nu duce neapărat la practici horticole mai rentabile. Lipsa mecanizării sau utilizarea utilajelor alternative, cum ar fi un motocultor¹ comercial, are diverse avantaje de luat în considerare, în special când vă aflați la început.

¹ Mașină agricolă ușoară folosită pentru a lucra solul înainte de plantare, pentru a îndepărta buruienile și pentru a aerisi solul. Motocultoarele sunt adesea preferate pentru suprafețe mici de teren sau grădini, datorită dimensiunilor lor compacte și manevrabilității ridicate. (n. red.)

Este posibil traiul cu mai puțin de un hectar?

Majoritatea actorilor din sectorul agricol sunt, în mod evident, sceptici cu privire la posibilitatea de a face rentabilă o microfermă comercială de legume sau, așa cum o numim noi, o grădină comercială de legume. Și, eventual, vor sta în calea acelor dintre voi care doresc să demareze un proiect similar cu al nostru. Nu trebuie să ne facem prea multe probleme, pentru că mentalitățile se schimbă pe măsură ce micro-agricultura, în Statele Unite, Japonia și în alte părți ale lumii, face dovada unui potențial impresionant al unei producții artisanale care operează în circuite scurte. În Quebec, Jardins de la Grelinette a dovedit acest lucru și mai mulți actori inițial sceptici au luat act de el. În primul nostru an de funcționare, ferma a generat vânzări de 20.000 \$, cu o suprafață cultivabilă de un sfert de hectar. În anul următor, vânzările noastre au înregistrat mai mult decât dublul, ajungând la 55.000 \$, cultivând tot pe aceeași suprafață. În al treilea an de funcționare, am investit în unelte noi și ne-am stabilit pe actualul amplasament al grădinilor noastre, la Saint-Armand. Prin creșterea suprafeței de cultivare la trei sferturi de hectar, vânzările noastre au ajuns la 80.000 \$, apoi la 100.000 \$ în al patrulea sezon. Acesta este momentul în care microferma noastră a atins un nou nivel de producție și un succes financiar pe care majoritatea actorilor din agricultură le credeau imposibile. Atunci când ne-am făcut publică cifra de afaceri, prin

intermediul unui concurs agricol, afacerea noastră a primit un premiu important care îi recunoaște excelența din punctul de vedere al randamentului economic.

Timp de mai bine de un deceniu, eu și partenera mea nu am avut alt venit decât cel oferit de grădina noastră de legume de mai puțin de un hectar. Cunoscut numeroși alți mici producători care reușesc, de asemenea, să obțină un venit mulțumitor practicând agricultura intensivă. Modelul este rentabil, după cum am dovedit. Într-adevăr, este chiar realist să crezi că poți obține un venit destul de generos din asta. O grădină comercială de legume corect amenajată, cu un plan de producție bine pus la punct și în condițiile în care beneficiazi de puncte de vânzare bune, poate aduce venituri anuale între 60.000 \$ și 120.000 \$ din vânzări, de pe o suprafață mai mică de un hectar, cultivată cu diverse legume, cu o marjă de profit de peste 40%. Un venit net avantajos în comparație cu multe alte sectoare agricole.

Munca noastră zilnică în grădină este în comuniune cu ritmul anotimpurilor și în acord cu stilul de viață pe care l-am ales. Munca grădinarului-producător este grea, dar este deopotrivă satisfăcătoare și plăcută.

Să trăiești din asta, dar mai ales să trăiești bine

Ideea pe care majoritatea oamenilor și-o fac despre meseria noastră este că suntem îndârjiți, lucrând șapte zile pe săptămână, fără răgaz, pentru a ne câștiga cu greu existența în cele din urmă. O imagine desprinsă probabil din realitatea unui mare număr de agricultori convenționali prinși în menghina agriculturii moderne. Este adevărat că meseria de producător de legume este uneori

dificilă. Ploaie sau soare, suntem supuși capriciilor unui climat greu de prevăzut. Recoltele frumoase și sezoanele bune nu sunt niciodată garantate și trebuie să ai o doză bună de curaj și dăruire, mai ales în primii ani de funcționare, în timp ce clientela și infrastructura încă se construiesc.

Totuși, este o meserie extraordinară care se caracterizează mai puțin prin numărul de ore petrecute la muncă și salariu, cât prin calitatea vieții pe care o oferă. Puțini oameni își pot imagina acest lucru, dar, în ciuda intensității muncii noastre, ne rămâne suficient timp pentru a face și altceva. Sezonul nostru debutează încet în martie și se termină în decembrie. În total, sunt nouă luni de muncă și trei luni de timp liber. Iarna devine un moment prețios de odihnă, călătorii și orice altă activitate. Îmi place mult să le reamintesc celor care își imaginează că muncim din greu pentru a ne câștiga traiul, că munca noastră ne permite să trăim la țară, să împăcăm munca și familia într-un mediu natural și să ne oferim siguranța unui loc de muncă, în comparație cu posturile dintr-o companie mare unde concedierile sunt imprevizibile și frecvente. E un avantaj enorm.

Fiindcă am petrecut mult timp cu scrierea acestui manual, mai pot spune oricui este îngrijorat de capacitățile fizice necesare meseriei, că grădinaritul cu normă întregă este mai puțin „dur” pentru sănătate și corp decât să stai în fața unui calculator mai multe ore pe zi. Spunând asta, sper să-i liniștesc pe unii. Într-adevăr, nu este o chestiune de vârstă, ci mai degrabă de voință. Cu sau fără un

bagaj de cunoștințe agricole, orice persoană serioasă și motivată poate învăța această meserie tradițională la îndemâna tuturor. Este vorba despre a-ți investi timpul și entuziasmul în așa ceva.

De când ferma noastră primește stagieri care doresc să se axeze pe agricultură, am observat că marea majoritate a celor care înclină spre această meserie par să-și dorească acest lucru dintr-un motiv fundamental. Deși doresc să fie propriul lor șef și să se bucure de aer liber cât mai des posibil, mulți dintre ei sunt atrași de ideea de a da sens muncii

lor. Înțeleg de ce fac această alegere, pentru că a fi fermier de familie este o meserie plină de satisfacții. Munca noastră în grădină este răsplătită cu regularitate de toate aceste familii care ne mănâncă legumele și ne mulțumesc personal în fiecare săptămână. Pentru cei care doresc să trăiască altfel, cei ce caută totodată un stil de viață alternativ, cred că este important să subliniem: nu numai că este posibil să trăiești din asta, ci este posibil și să trăiești bine.

Cum să aveți o grădină comercială de legume reușită

Scopul grădinarului-producător este să știe să obțină de la pământ cel mai bun randament fără cheltuială excesivă, prin alegerea judicioasă a culturilor și cu ajutorul lucrărilor potrivite.

– J. G. Moreau și J. J. Daverne, *Manuel pratique de la culture maraîchère de Paris*¹, 1845

DE CÂȚIVA ANI, și datorită popularității de care se bucură afacerea noastră în diverse medii agricole, mulți actori din sector au venit să ne viziteze grădinile și să ne cunoască. Pentru acești oameni, obișnuiți cu dogmele agricole convenționale, o fermă mică nu poate supraviețui în contextul unei economii de scară. În ochii lor, Jardins de la Grelinette este o bizarerie. În ciuda minții lor deschise, este întotdeauna dificil să-i facem să înțeleagă că nu avem planificate proiecte majore de investiții și că urmărim, prin strategiile noastre de afaceri, să rămânem la scară mică și să continuăm să lucrăm cu unelte manuale. Aceste întâlniri sunt cordiale, dar adesea puțin convingătoare. Chiar și o reprezentantă a sectorului bancar a plecat spunând, pe deplin convinsă, că „nu eram realmente în afaceri și că ferma noastră nu era o afacere”!

Poate că nu este atât de ușor de înțeles logica alegerilor noastre dacă nu cunoaștem obstacolele cu care se confruntă agricultorii pe cale de a-și înființa ferma. A recurge la

¹ *Manual practic de grădinarit comercial din Paris*. (n. red.)

parcele mici, mai puțin costisitoare de achiziționat și a restrânge nevoile investiționale necesare demarării a fost pentru noi o chestiune de capacitate financiară. Când aveam vreo douăzeci de ani, resursele noastre financiare erau limitate și eram extrem de hotărâți să reducem îndatorarea la minimum. Pe termen scurt și mediu, și chiar și astăzi, decizia noastră de a înființa o fermă fără un aport mare de capital în timp ce producem cantități mari de legume pentru vânzare directă s-a dovedit a fi o strategie profitabilă. Grădina noastră comercială de legume este dovada că se pot obține profituri bune fără cheltuieli mari.

Indiferent de dimensiunea fermei, este în primul și în primul rând important să alegeți cu atenție metoda de producție agricolă și să evaluați cu atenție implicațiile acesteia. Când porniți la drum, mi se pare evident că „mic” are partea sa de avantaje, dar există alte câteva motive bune pentru a menține producția pe o suprafață mică. Așadar, iată câțiva factori care, cred eu, sunt esențiali pentru succesul fermei noastre.

Metoda „biointensivă”

Termenul „biointensiv” se referă în mod obișnuit la o metodă horticolă care urmărește să maximizeze randamentul unei suprafețe cultivate cu scopul de a păstra, sau chiar de a îmbunătăți calitatea solului. Trăgându-și rădăcinile din experiența producătorilor de legume francezi din secolul al XIX-lea și biodinamica creată de Rudolf Steiner¹, aceasta a fost dezvoltată în California de Nord în anii 1960. Astăzi, există o întreagă literatură și diferite școli de gândire legate de acest aspect. Deși asociate mai mult cu o cultură potageră sau cu una pentru uz personal, unele tehnici ale acestei metode pot fi transpuse la scară comercială. Este ceea ce am făcut și noi dezvoltând sistemul de cultură al grădinilor noastre.

De fapt, spațiul nostru cultivabil nu este amenajat pe rânduri tradiționale, specifice cultivării mecanizate, ci mai degrabă pe straturi supraînălțate, pe care le numim „paturi sau straturi”². Aceste paturi sunt permanente și au fost inițial îmbogățite cu o cantitate mare de materie organică pentru a obține

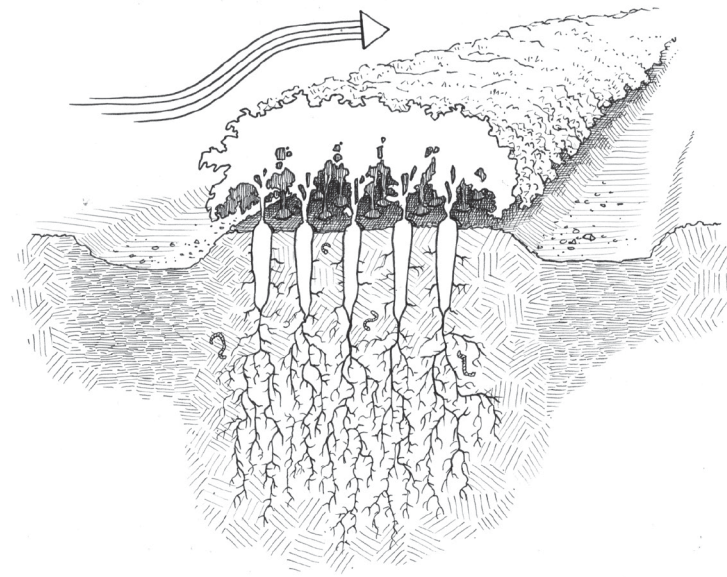
¹ Rudolf Steiner (1861–1925) a pus bazele agriculturii biodinamice. Într-o serie de prelegeri din 1924, Steiner a descris o practică agricolă care respectă „forțele” și „energia” pământului, flora și fauna sa. (n. red.)

² În original, în franceză, *planches*. În originalul francez, cuvântul „planche” se referă la o suprafață plată folosită în grădinărit sau agricultură, pe care se creează straturi sau paturi de cultură. În acest context, „planche” poate fi tradus și ca „plansă”, iar termenul este folosit pentru a descrie aceste straturi supraînălțate, care facilitează cultivarea legumelor. (n. red.)

rapid un sol bogat și viu. Ne-am *construit* literalmente solul în acest fel. De atunci, acestea au fost afânate fără a întoarce, cu ajutorul unei grelinete și îmbogățite continuu cu compost. Diferitele unelte și tehnici ne permit să lucrăm doar suprafața solului pentru a-i păstra structura cât mai intactă. Acest mod de cultivare are ca scop dezvoltarea unui sol afânat și fertil, permițând rădăcinilor legumelor să se extindă în profunzime mai degrabă, decât spre periferie. Procedând astfel, devine posibilă planificarea unei spații foarte strânse a culturilor fără ca acestea să se împiedice reciproc la nivelul rădăcinii.

Apoi, obiectivul devine plantarea culturilor așa încât vârful frunzelor lor să se atingă atunci când planta se află la trei sferturi din creșterea ei. La maturitate, frunzișul acoperă apoi complet zona de creștere, ceea ce permite o mai bună păstrare a umidității în sol, împiedicând totodată creșterea buruienilor, creând astfel un veritabil „mulci” viu. Pe lângă creșterea considerabilă a productivității pe metru pătrat, această strategie are două avantaje importante: reduce considerabil volumul de muncă dedicat plivirii și crește eficacitatea multor sarcini zilnice de grădinărit. Voi explica aceste beneficii în detaliu pe parcursul manualului.

În unele medii, biointensiv se referă la o gamă de practici și tehnici foarte precise. Unele persoane chiar au încercat să breveteze această metodă. În general, prefer sintagma intensiv din punct de vedere biologic, fiind cea pe care o voi folosi cel mai des în această lucrare, dar ambele se referă la aceleași principii.

Spațierea strânsă a culturilor are ca efect crearea unui microclimat care le este benefic. Baldachinul format de plantele tinere, care se ating odată ajunse la maturitate, crește rezistența plantelor la vânt, scade evapotranspirația¹ de la suprafața solului și creează umbră, împiedicând proliferarea buruienilor.

Grădinile noastre au o structură bună a solului și sunt bogate în microorganisme și substanțe nutritive. Acesta este motivul pentru care putem intensifica spațierea culturilor. Pentru a ajunge la aceste măsuri a fost nevoie de câțiva ani de încercări și erori, dar am reușit. De asemenea, am căutat să împingem și mai mult limitele spațiului nostru utilizând cât mai multe succesiuni; altfel spus, am stabilit pentru fiecare dintre culturile noastre timpul pe care îl va petrece pe câmp și am planificat un semănat pentru a o înlocui cu o alta de îndată ce se recoltează un strat.

Prin fixarea acestei variabile cu ajutorul unui calendar de producție, reușim să obținem mai multe recolte succesive în fiecare an pe același spațiu.

În concluzie, majoritatea acestor idei nu sunt atât de diferite de ceea ce își propune agricultura biologică. În ambele cazuri, obiectivul este de a crea un sol bogat, afânat și fertil, dar este mai puțin comună evitarea arării solului și suplimentarea cu doze mari de materie organică pentru a realiza acest lucru. Din nou, acestea nu sunt idei noi și nu pretindem că le-am inventat noi. Dacă avem vreun merit, acela este de a fi găsit ajustările potrivite care fac din grădinile noastre un sistem extrem de productiv într-un climat nordic precum cel din Quebec, favorizând în același timp o abordare de valorificare a solului.

¹ Proces de transformare a apei în vapori prin evaporare directă și prin transpirația plantelor. Acesta este deosebit de important în agricultură, unde poate influența nevoile de irigare ale culturilor și eficiența utilizării apei. Înțelegerea acestui proces este crucială pentru gestionarea sustenabilă a resurselor de apă și pentru adaptarea la schimbările climatice. (n. red.)